

حسرت ازینج

چاه دانگی نفس

مؤلف

عفیفة حامدی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر

سرشناسه	: حامدی، عقیفه ۱۳۴۱.
عنوان و نام پدیدآور	: جاودانگی نفس / مؤلف عقیفه حامدی.
مشخصات نشر	: تهران: طلوع دانش، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۹۶ص. مصور
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۳۷-۴۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: نمایه
موضوع	: جاودانگی (فلسفه)
موضوع	: Immortality (Philosophy):
موضوع	: نفس -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Spirit - - Religious aspects - - Islam :
موضوع	: زندگی پس از مرگ (اسلام)
موضوع	: Future life - - Islam.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ج ۲ ح ۴۵۶۸ B
رده‌بندی دیویی	: ۲۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۰۹۰۱۱

انتشارات طلوع دانش

تهران- میدان شهدای- خیابان شیخ‌الرئیس - پستی رستمی- پلاک ۱
تلفکس: ۰۹۱۲۲۳۴۰۲۰۱ - ۳۳۶۴۶۸۰۱ - تلفن: ۰۹۱۲۲۳۴۰۲۰۱ - ۳۳۶۴۶۸۰۱

■ نام کتاب: جاودانگی نفس

■ مؤلف: عقیفه حامدی

■ ناشر: طلوع دانش

■ ویراستار ادبی: محسن میرکی‌زاده

■ صفحه‌آرایی: الوهاب

■ نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۶

■ لیتوگرافی: موج

■ چاپ و صحافی: صاحب کوثر

■ شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

■ قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

■ شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۳۷-۴۲-۶

ISBN: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۳۷-۴۲-۶

حق چاپ محفوظ و در اختیار ناشر است.

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۱۷	فصل ۱ / کلیات
۱۹	مقدمه
۲۱	مفهوم‌شناسی
۲۱	مفهوم جاودانگی
۲۲	مفهوم نفس
۲۳	مفهوم روح
۲۴	عوامل پیدایش اندیشه جاودانگی
۲۴	۱. گرایش فطری
۲۵	۲. توجه به مسئله مرگ
۲۵	۳. تئوری‌های جاودانگی
۲۶	دلایل جاودانگی
۲۶	دلایل عقلانی
۲۶	دلایل اخلاقی
۲۷	دلایل تجربی
۲۷	۱. واسطه‌ها
۲۹	۲. تجربه‌های ادراکی نزدیک مرگ
۳۰	۳. تجربه‌های ادراکی خارج از بدن (خلع)
۳۱	پیشینه‌ی تاریخی اعتقاد به جاودانگی
۳۷	صورت‌های جاودانگی

۱. جاودانگی در آثار و خاطره‌ها ۳۷
۲. تناسخ ۳۸
۳. احیا یا رستاخیز ابدان ۳۸
۴. اعاده معدوم ۳۹
۵. جمع اجزای پراکنده ۳۹
۶. جاودانگی بر اساس تجرد روح ۴۰

فصل ۲ / جاودانگی نفس از دیدگاه فلاسفه و اندیشمندان غربی ۴۱

- دیدگاه سقراط (۴۷۰-۳۹۹ ق.م) ۴۳
- چیستی نفس ۴۳
- جاودانگی نفس ۴۴
- دیدگاه افلاطون (۴۲۷-۳۲۲ ق.م) ۴۶
- چیستی نفس ۴۶
- چگونگی تعلق نفس به بدن ۴۸
- جاودانگی نفس ۴۹
- براهین اثبات جاودانگی ۵۱
- دیدگاه ارسطو (۳۸۴-۳۲۲ ق.م) ۵۳
- چیستی نفس ۵۳
- جاودانگی نفس ۵۴
- دیدگاه فلوطین (۲۰۴-۲۷۰ ق.م) ۵۶
- چیستی نفس ۵۶
- ویژگی نفس ۵۷
- جاودانگی نفس ۵۷
- نفی معاد جسمانی ۵۹
- اعتقاد به تناسخ ۵۹
- رابطه نفس و بدن ۶۰

- دیدگاه رنه دکارت (۱۵۹۶-۱۶۵۰)..... ۶۱
- چیستی نفس..... ۶۱
- تجرد نفس..... ۶۳
- رابطه نفس و بدن در فلسفه دکارت..... ۶۴
- جاودانگی نفس..... ۶۵
- دیدگاه میگل د اونامونو (۱۸۶۴-۱۹۳۶)..... ۶۷
- عطش و روانگی..... ۶۷
- مرگ اندامی..... ۶۹
- دیدگاه مارتین ها در (۱۸۰۲-۱۹۷۶)..... ۷۴
- ماهیت انسان..... ۷۴
- زندگی اصیل و غیر اصیل..... ۷۵
- علل طرح مرگ از نگاه هایمر..... ۷۶
- ماهیت مرگ و نقش آن..... ۷۷
- تجربه دازاین از مرگ دیگری..... ۷۸
- دیدگاه جان هیک (۱۹۲۲-۲۰۱۲)..... ۸۰
- نظریه «بدل»..... ۸۰
- استدلال جان هیک بر ابطال تناسخ..... ۸۳
- دیدگاه ریچارد سوئین برن (۱۹۳۴)..... ۸۵
- تصور سوئین برن از جاودانگی..... ۸۵
- مبانی نظریه سوئین برن..... ۸۵
- جایگاه نفس در علم النفس (روان شناسی) جدید..... ۹۰
- رابطه نفس و بدن در روان شناسی معاصر..... ۹۲
- دیدگاه ویکتور فرانکل (۱۹۰۵-۱۹۹۷)..... ۹۶
- ماهیت انسان..... ۹۶
- نیاز به ابدیت و جاودانگی..... ۹۷

فصل ۳ / جاودانگی نفس در اندیشه هندی..... ۱۰۱

مفهوم روح و جاودانگی آن در اندیشه هندی..... ۱۰۳

نظریه تناسخ..... ۱۰۴

اقسام تناسخ..... ۱۰۵

نظریه تناسخ در آیین هندو..... ۱۰۶

کارما..... ۱۰۷

مومنا..... ۱۰۹

بهشت و دوزخ در آیین هندو..... ۱۰۹

تناسخ در بودیسم..... ۱۱۱

نیروانا..... ۱۱۱

تناسخ در سیکسیسم..... ۱۱۲

تناسخ در جینیسم..... ۱۱۳

دلایل طرفداران تناسخ..... ۱۱۳

جایگاه تناسخ در نظر مسلمانان..... ۱۱۴

تفاوت تناسخ با معاد جسمانی..... ۱۱۵

فصل ۴ / جاودانگی نفس در فلسفه و اندیشه اسلامی..... ۱۱۷

دیدگاه کندی (۱۸۱-۲۵۸هـ.ق)..... ۱۲۰

چیستی نفس..... ۱۲۰

بقای نفس..... ۱۲۱

قوای نفس از نظر کندی..... ۱۲۱

دیدگاه فارابی (۲۶۰-۳۳۹هـ.ق)..... ۱۲۲

چیستی نفس..... ۱۲۲

قوای نفس از نظر فارابی..... ۱۲۲

دلایل تجرد نفس از نگاه فارابی..... ۱۲۴

حدوث نفس..... ۱۲۵

۱۲۵	وحدت نفس
۱۲۶	بقای نفس
۱۲۷	دیدگاه ابوعلی سینا (۳۷۰-۴۲۸هـ.ق)
۱۲۷	چیستی نفس
۱۲۸	وحدت نفس
۱۲۸	قوای نفس
۱۲۹	حدوث نفس
۱۲۹	براهین مجرد نفس
۱۳۰	براهین ابن سینا بر جدایی نفس
۱۳۲	کیفیت جاودانگی نفس
۱۳۳	رابطه نفس و بدن
۱۳۳	براهین ابن سینا بر ابطال تعلق
۱۳۵	دیدگاه شیخ اشراق (۵۴۹-۵۸۷هـ.ق)
۱۳۵	چیستی نفس
۱۳۶	براهین اثبات نفس و تجرد آن
۱۳۶	شناخت نفس از طریق توجه به درون
۱۳۶	شناخت نفس از راه میل به جاودانگی
۱۳۷	شناخت نفس از راه علم حضوری
۱۳۸	تعلق نفس به بدن
۱۳۹	بقای نفس
۱۳۹	دلایل شیخ اشراق بر بقای نفس
۱۴۱	خلاصه‌ای از حکایت «عقل سرخ»
۱۴۳	دیدگاه ملاصدرا (۹۷۹-۱۰۵۹هـ.ق)
۱۴۳	چیستی نفس
۱۴۴	وحدت نفس
۱۴۴	حدوث نفس

۱۴۵	دلایل تجرد نفس
۱۴۶	رابطه نفس و بدن از دیدگاه ملاصدرا
۱۵۰	جاودانگی نفس از نظر ملاصدرا
۱۵۱	جاودانگی نفس در مرتبه خیال
۱۵۳	همراهی روح با بدن مثالی
۱۵۶	دیدگاه متکلمان اسلامی
۱۵۸	دیدگاه غالی (۴۵۰-۵۰۵هـ.ق)
۱۵۸	چستی نفس
۱۵۹	قوای نفس
۱۶۰	حدوث نفس
۱۶۰	جاودانگی نفس
۱۶۱	جاودانگی در پرتو نفس و بدن
۱۶۲	مبانی دیدگاه غزالی
۱۶۲	۱. پذیرش وجود نفس
۱۶۲	۲. ضروری بودن وجود بدن در زندگی اخروی
۱۶۲	۳. ملاک این همانی شخصیت، نفس است
۱۶۳	اشکالات دیدگاه غزالی
۱۶۵	دیدگاه عرفانی جلال الدین محمد بلخی (۶۰۴-۶۷۲هـ.ق)
۱۶۵	چیستی جاودانگی
۱۶۶	سرنوشت روح انسان
۱۶۸	مرگ اندیشی از نگاه مولانا
۱۷۲	دیدگاه قرآن
۱۷۲	معانی نفس در قرآن
۱۷۲	نفس به معنای شخص انسان
۱۷۲	نفس به معنای قلب و باطن انسان
۱۷۳	نفس به معنای ذات الهی

- نفس به معنی اصل و بشر اولی ۱۷۳
- نفس به معنای تمایلات نفسانی و خواهش‌های وجود انسانی ۱۷۳
- نفس به معنی روح ۱۷۴
- تفاوت نفس و روح ۱۷۵
- جاودانگی روح از دیدگاه قرآن ۱۷۶
- زندگی انسان در عالم برزخ ۱۷۸
- معاد در قرآن ۱۸۰
- معاد جسمانی و روحانی در قرآن ۱۸۱
- سخن آخر ۱۸۴
- منابع و مأخذ ۱۸۷
- نمایه اعلام ۱۹۳

یکی از پرسش‌های بنیادین بشر، پرسش از جاودانگی است. به همین دلیل این مسئله از قدیم الایام مورد توجه ادیان، فیلسوفان، عرفا و سایر اندیشمندان بوده است. اندیشه جاودانگی انسان، پیشینه‌ای درین همانند خود انسان دارد؛ زیرا از زمانی که انسان قدم به عرصه هستی گذاشته، این پرسش برای وی مطرح بوده است که آیا حقیقت انسان منحصر به عالم ماده است که با مرگ، همه چیز تمام می‌شود یا اینکه او دارای یک حقیقت مجرد و نورانی است که با زوال بدن از بین نمی‌رود و راه همیشه جاویدان خواهد بود؟

جاودانگی، استعداد زندگی کردن برای ابد می‌باشد و در اصطلاح به معنای نامردن است. مفهوم جاودانگی به دو صورت مطرح بوده است: مادی و دنیوی و جاودانگی اخروی. کسانی که به جاودانگی دنیوی اعتقاد دارند قائل به استمرار حیات انسان در همین دنیا می‌باشند (قائلین به تناسخ). در مقابل، طرفداران ادیان ابراهیمی معتقدند جاودانگی انسان‌ها در پرتو جهان دیگر (آخرت) تأمین می‌شود. مراد این گروه از جاودانگی یک شخص، این است که شخصیت و زندگی وی پس از مرگ، ادامه‌ی زندگی او در این دنیا باشد.

در میان اندیشمندان غربی نیز این مسئله همیشه مطرح بوده است. افلاطون، فیلسوف یونانی، مباحث مربوط به جاودانگی را در رساله فایدون و چند اثر دیگر خود بیان کرده است. او از طریق براهینی مانند بساطت نفس، به اثبات جاودانگی نفس پرداخته و آن را قدیم دانسته است. ارسطو نخستین فردی است که تعریف واضح و مشخصی از نفس ارائه داده و نفس را صورت بدن و مبدأ فعالیت حیاتی می‌داند. فلوپین نیز نفس را دارای طبیعتی الهی می‌داند که پس از مرگ به صورت روحانی و عقلانی باقی می‌ماند. دکارت،

فیلسوف فرانسوی، و پدر فلسفه جدید نیز از استدلال بساطت و تجرد نفس برای جاودانگی نفس انسانی بهره می‌برد. هایدگر از مرگ به عنوان یکی از امکان‌های آدمی یاد کرده که فرد آن را محقق می‌کند.

جاودانگی نفس همچنین یکی از مسائل بنیادین در اسلام می‌باشد که رویکردهای مختلف فلسفی و کلامی را به دنبال داشته است. این موضوع، با مسئله تجرد نفس، مرگ و بحث معاد ارتباط تنگاتنگی دارد. از دیدگاه فلاسفه اسلامی، جاودانگی انسان، مبتنی بر مجرد دانستن نفس انسان است. فیلسوفانی چون فارابی، ابن سینا، شیخ اشراق و صدرالمتهلین، براهین مختلفی بر تجرد نفس و جاودانگی آن اقامه کرده‌اند. ملاصدرا بر اساس اصول حکمت متعالیه خود از جمله اصالت وجود، تشکیک وجود و حرکت جوهری، توانسته است این مسئله را به خوبی تبیین نماید. در قرآن کریم نیز آیات زیادی بر این مسئله دلالت دارد و جاودانگی را امری فطری قلمداد کرده است.

باور به حیات پس از مرگ و جاودانگی، آن می‌تواند در نحوه نگرش انسان به زندگی و همچنین در هدفمندی و معناداری آن نقش بسیار مهمی داشته باشد و از بسیاری مشکلات در زندگی، مانند بوجی، بی‌هدفی و ناامیدی تاریخی باریابی نماید. لذا واکاوی مسئله جاودانگی و نظریات مربوط به آن، امری ضروری به نظر می‌رسد.

نوشتار حاضر کوششی است برای تبیین گوشه‌ای از مباحث مربوط به دغدغه جاودانگی و بقای روح انسان. سؤالات اساسی تحقیق این است که عوامل اعتقاد به جاودانگی چیست؟ چرا انسان‌ها به دنبال زندگی جاودانه هستند؟ تصورات مختلف از مرگ و جاودانگی کدامند؟ اعتقاد به جاودانگی چه تأثیری در زندگی انسان‌ها دارد؟ مسئله جاودانگی از منظرهای مختلفی می‌تواند مورد بحث و بررسی قرار گیرد از جمله: فلسفی، کلامی، تاریخی و علمی. در این تحقیق، بیشتر، جنبه فلسفی بحث مدنظر بوده گرچه به ساحت‌های دیگر نیز جهت تأیید و تکمیل بحث، اشاره شده است. روش انجام تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی بوده و اطلاعات به روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. پژوهشگر در این تحقیق، اطلاعات مورد نیاز خود را از منابع دست اول، کتب معتبر و بانک‌های اطلاعاتی به دست آورده است. در این پژوهش، در فصل نخست به کلیات بحث پرداخته شده است که شامل مفهوم‌شناسی، عوامل اعتقاد به جاودانگی، دلایل جاودانگی، سابقه تاریخی و صورت‌های جاودانگی می‌باشد.

فصل دوم، مبحث جاودانگی را از منظر فلاسفه و اندیشمندان غربی دنبال نموده و در فصل سوم جاودانگی در تفکر هندی مورد بحث قرار می‌گیرد. فصل چهارم نیز دیدگاه فلاسفه و اندیشمندان اسلامی و همچنین دیدگاه قرآن به بحث می‌نشیند و قسمت پایانی این نوشتار، نتیجه تحقیق خواهد بود.

امیدوارم این اثر با وجود کاستی‌های زیاد، زمینه و مقدمه‌ای باشد برای محققین آینده. در پایان بر خود لازم می‌دانم از زحمات مدیر محترم انتشارات طلوع دانش، جناب آقای سید مجتبی مهدی که جهت چاپ این کتاب تلاش فراوان نمودند و سرکار خانم مرضیه رهنما که با دقت و حوصله زیاد صفحه‌آرایی این اثر را به عهده گرفتند، همچنین از تمام کسانی که به نحری در تهیه این کتاب نقش داشته‌اند تشکر و قدردانی نمایم.

عفیفه حامدی

تابستان ۱۳۹۶